

Edukacja międzypokoleniowa oraz integracja międzypokoleniowa jako wyzwania współczesnej gerontologii

Intergenerational education and intergenerational integration as challenges of contemporary gerontology

Anna Leszczyńska-Rejchert

Katedra Pedagogiki Opiekuńczej, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Streszczenie

Wstęp. W XXI wieku, w związku z postępującym starzeniem się społeczeństw, niezbędna jest realizacja idei „społeczeństwo dla wszystkich kategorii wieku”, czemu służy m.in. integracja międzypokoleniowa. Jedną z form integracji międzypokoleniowej jest edukacja międzypokoleniowa. Celem pracy jest ukazanie integracji i edukacji międzypokoleniowej jako istotnych wyzwań we współczesnej gerontologii. **Materiał i metody.** Aby zrealizować postawiony cel opracowania, scharakteryzowano podstawową terminologię wiążącą się z podjętym tematem, przedstawiono możliwości i walory edukacji międzypokoleniowej, a także zasady tej edukacji. Kontekst teoretyczny rozważań stanowiły zagadnienia poruszane na gruncie geragogiki (tj. pedagogiki starości), odwołano się także do doświadczeń autorki artykułu uzyskanych podczas uczestnictwa w różnych formach edukacji międzypokoleniowej (w tym do badań empirycznych przeprowadzonych w 2013 roku wśród jej uczestników, w których wykorzystano ankietę, wywiady oraz obserwację). **Wyniki.** W świetle przeprowadzonych badań wynika, że edukacja międzypokoleniowa przynosi wiele korzyści, zarówno w wymiarze społecznym (przede wszystkim sprzyja integracji międzypokoleniowej), jak i jednostkowym (m.in. przyczynia się do wzbogacania wszystkich uczestników tej formy edukacji, bez względu na ich wiek). **Wnioski.** Na podstawie przedstawionych treści, można postulować, by w polityce senioralnej, zarówno na szczeblu krajowym, jak i regionalnym, zwrócić większą uwagę na to, by tworzyć warunki umożliwiające kształtowanie się takiej przestrzeni społecznej, która ułatwi podejmowanie wielu form edukacji międzypokoleniowej. Edukacja międzypokoleniowa przyczynia się bowiem do większej integracji międzypokoleniowej. (Gerontol Pol 2014, 2, 76-83)

Słowa kluczowe: intergenerational education, intergenerational integration, challenges gerontology

Abstract

Introduction. In the twenty-first century, due to the progressive aging of the population, it is necessary to the implementation of the idea of „a society for all categories of age,” thanks to, among other things intergenerational integration. One form of intergenerational integration is intergenerational education. Aim of this study is to show the integration and intergenerational education as major challenges in contemporary gerontology. **Material and methods.** To achieve the purpose of the scientific description, the author characterized the basic terminology of binding theme discussed, presented the possibilities and advantages of intergenerational education, as well as the principles of intergenerational education. Context theoretical considerations were the issues discussed on the basis of geragogy (ie. Pedagogy of age), also refers to the experience of the author of the article obtained during participation in various forms of intergenerational education (including the empirical research conducted in 2013 among its participants, which used a survey, interviews and observation). **Results.** in the light of research shows that intergenerational education brings many benefits, both in the social (primarily promotes intergenerational integration) and individual (eg contributes to the enrichment of all participants in this form of education, regardless of their age). **Conclusion.** On the basis of content, it can be postulated that the senior policy at both national and regional levels, pay more attention to it, to create conditions enabling the formation of such a social space that will help you take many forms intergenerational education. Intergenerational education helps itself to greater integration between the generations.(Gerontol Pol 2014, 2, 76-83)

Key words: intergenerational education, intergenerational integration, challenges gerontology

O potrzebie edukacji międzypokoleniowej oraz integracji międzypokoleniowej – uwagi wprowadzające [1]

Rozpoczynając rozważania dotyczące edukacji i integracji międzypokoleniowej, warto – za Zbigniewem Woźniakiem – pokreślić, iż wiek XIX był stuleciem dziecka. Natomiast wiek XX, zwłaszcza w drugiej połowie, charakteryzował się wzrostem zainteresowania osobami w fazie późnej dorosłości, tj. ludźmi, którzy ukończyli 60 i więcej lat. Z kolei w XXI wieku baczniejszą uwagę zwraca się na wszystkich członków danego społeczeństwa, bez względu na wiek, zgodnie z ideą „Społeczeństwo dla wszystkich kategorii wieku”. We współczesnych czasach strategia polityki społecznej wobec starości i ludzi starszych (oddziałująca, zarówno na kształt życia społeczeństwa, jak i życie poszczególnych jednostek), zmierza w kierunku partycypacji, a tym samym w stronę integracji międzypokoleniowej, zgodnie z hasłem „Ku międzypokoleniowej solidarności”.

Piotr Szukalski, dokonując szczegółowego przeglądu interpretacji terminu „solidarność międzypokoleniowa” z perspektywy różnych nauk, uogólnia te wywody, wskazując, że „solidarność międzypokoleniowa oznacza zaspokajanie potrzeb dzisiejszych generacji bez ograniczania zdolności przyszłych pokoleń do zaspokajania swych potrzeb”, a także dodaje, iż „solidarność międzypokoleniowa oznacza uwzględnianie w podejmowanych obecnie decyzjach skutków naszych działań dla pokoleń przyszłych w taki sposób, aby nie ograniczać znacząco możliwości ich rozwoju” [2].

Międzypokoleniowa solidarność wyraża się w bliskości emocjonalnej, wspólnocie idei, norm, wartości, wymianie emocji, wymianie dóbr i usług, wymianie wsparcia, w różnorodnych powiązaniach międzygeneracyjnych. Partycypacyjna strategia polityki społecznej opiera się na przekonaniu, iż każda generacja wnosi unikalne zasoby, umiejętności, wzmacniając społeczność i partnerów [3].

W naszym kraju od początku XXI wieku poświęca się bardzo dużo uwagi ludziom znajdującym się w okresie starości. Tak wielkie zainteresowanie seniorami przejawia się zarówno w sferze rozważań teoretycznych, jak i w działaniach praktycznych. Do rozwoju nauk gerontologicznych i wzmocnienia działań na rzecz polskich seniorów przyczyniło się m.in. wejście Polski do grupy państw Unii Europejskiej oraz wynikające z tego konsekwencje wiążące się z koniecznością przestrzegania wspólnych ustaleń. Wśród priorytetowych kierunków rozwoju państw UE jest bowiem integracja społeczna oraz wiążąca się z tym solidarność międzypokoleniowa oraz integracja międzypokoleniowa. Wyrazem tego

było m.in. ogłoszenie na podstawie Decyzji Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej roku 2012 Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej. W założeniach Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej wyznaczono trzy główne obszary wsparcia aktywności ludzi starszych:

- 1) zatrudnienie – poprzez stwarzanie seniorom różnorodnych możliwości pracy, dzielenie się doświadczeniem zawodowym osób starszych, organizowanie przyjaznych dla zdrowia ludzi starszych warunków pracy, realizowanie w przedsiębiorstwach strategii zarządzania wiekiem, zapewnienie usług w dziedzinie zatrudnienia dla seniorów poszukujących pracy, zapobieganie dyskryminacji ze względu na wiek; tworzenie systemu świadczeń społecznych i podatków sprzyjających zatrudnianiu seniorów;
- 2) udział w życiu społecznym – poprzez tworzenie odpowiednich warunków do pełnego uczestnictwa seniorów w życiu społecznym, podkreślenie wkładu osób starszych w życie społeczne oraz docenienie rangi ich działalności społecznej, zapewnienie odpowiednich dochodów ludziom starszym, wspieranie udziału seniorów w życiu społecznym i wolontariacie, przeciwdziałanie wykluczeniu technologicznemu, umacnianie solidarności i dialogu pomiędzy pokoleniami;
- 3) samodzielne (niezależne) życie – poprzez promocję zdrowia i profilaktykę zdrowotną, zapewnienie transportu, usług i towarów dostosowanych do potrzeb seniorów, przystosowanie mieszkań, zastosowanie adaptacji technologicznych wspierających samodzielność osób starszych, usprawnianie seniorów [4].

W ramach Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej podejmowano wiele inicjatyw na rzecz osób starszych oraz służących integracji międzypokoleniowej, które odbywały się na szczeblu europejskim, krajowym i lokalnym. Warto podkreślić, iż zwracano szczególną uwagę na to, by działania te opierały się na budowaniu poczucia solidarności i współpracy między pokoleniami.

Kontekst teoretyczny rozważań zawartych w niniejszym tekście opiera się przede wszystkim na zagadnieniach z zakresu geragogiki (często określanej inaczej pedagogiką starości), która zajmuje się edukacyjnymi aspektami związanymi ze starzeniem się człowieka i starością jako fazą życia. Geragogika stawia sobie wiele celów, a głównym z nich jest „tworzenie warunków pomysłnego starzenia się, tj. starzenia się ze świadomością nieustannego rozwoju, a także możliwości uzyskania pomocy w rozwoju ze strony osób i instytucji” [5]. Do

zadań geragogiki należy m.in.: ukazywanie wiedzy na temat specyfiki procesu starzenia się i starości jako fazy życia; promowanie samodzielności człowieka starszego, jego aktywności i odpowiedzialności za samego siebie i jakość życia; wychowanie do starości (w tym wychowanie do czasu wolnego); przygotowanie do starości; wspomaganie rozwoju seniorów; uświadomienie konieczności prowadzenia działań na rzecz ludzi starszych zgodnie z hasłem „Dodajmy życia do lat, a nie lat do życia” (tj. opieranie procesu wspomaganie osób starszych na ich aktywności i twórczości); mobilizowanie sił społecznych ludzi starszych i ich środowiska życia; rozwój poradnictwa - doradztwa na rzecz seniorów; modyfikacja środowiska życia osób starszych (by środowisko to sprzyjało ich rozwojowi); kształtowanie polityki senioralnej; promowanie pozytywnego wizerunku ludzi starszych, propagowanie postrzegania seniorów jako równoprawnych uczestników życia społecznego, kształtowanie pozytywnych postaw wobec starości i ludzi starszych; kształtowanie korzystnych relacji międzygeneracyjnych (opartych na integracji i solidarności) [6].

Główna teza niniejszego artykułu wyraża się w stwierdzeniu, iż we współczesnych czasach integracja międzypokoleniowa i edukacja międzypokoleniowa są nie tylko wyzwaniem, ale i koniecznością, z uwagi na wielowymiarowość korzyści, jakie uzyskują uczestnicy edukacji międzypokoleniowej (a zatem osoby należące do różnych pokoleń) oraz biorąc pod uwagę pozytywne rezultaty, jakie przynosi integracja międzypokoleniowa (zarówno w aspekcie indywidualnym, jak i społecznym). Ponadto zakłada się, że doskonałym środkiem do osiągnięcia integracji międzypokoleniowej jest uczestnictwo osób reprezentujących różne pokolenia w edukacji międzypokoleniowej. Edukacja międzypokoleniowa przyczynia się bowiem do wytworzenia się wspólnoty międzypokoleniowej. Dzięki temu, iż osoby z różnych pokoleń znajdują się we wspólnej przestrzeni, doświadczają wspólnych przeżyć, jest możliwość komunikacji i dialogu międzypokoleniowego. Uczestnictwo we wspólnych przedsięwzięciach przedstawicieli różnych pokoleń przyczynia się do tego, że pokolenia lepiej się poznają, stają się bardziej otwarci na potrzeby osób z innych pokoleń. Edukacja międzypokoleniowa sprzyja również niwelowaniu międzypokoleniowego dystansu kulturowego. To wszystko powoduje, że każdy uczestnik edukacji międzypokoleniowej wzbogaca siebie. Ponadto edukacja międzypokoleniowa jest doskonałą okazją do rozwijania kontaktów międzypokoleniowych oraz pogłębiania relacji międzypokoleniowych.

Edukacja międzypokoleniowa służy też realizacji współczesnej koncepcji wychowania do starości, w starości i przez starość. O wychowaniu do starości pisał

m.in. polski prawnik Szymon Marycki w dziele *O szkołach, czyli akademiach ksiąg dwoje* (1551 r.) oraz czeski pedagog Jan Amos Komeński w pracy *Pampaedia* (1656 r.), w którym scharakteryzował szkołę starości i szkołę śmierci [7]. Natomiast najbardziej rozpowszechnioną teorię wychowania do starości zarysował Aleksander Kamiński, na gruncie pedagogiki społecznej. Współcześnie koncepcja wychowania do starości została uszczegółowiona, wyróżnia się w niej obecnie trzy główne płaszczyzny: 1) wychowanie do starości (obejmuje oddziaływania wychowawcze wobec młodszych pokoleń); 2) wychowanie w starość (zawiera działania wychowawcze realizowane na rzecz osób starszych); 3) wychowanie przez starość (dotyczy wychowawczych aspektów przebywania wśród osób starszych) [8]. Natomiast Zofia Szarota wyodrębnia w tym kontekście w ramach geragogiki edukację do starości (przygotowanie do roli seniora); edukację w starości (oddziaływanie kierowane na seniorów, uczący się senior); edukację przez starość (dialog międzypokoleniowy, przekaz wartości); edukację dla starości (kształcenie gerontologiczne, proces przygotowania kadr do pracy z seniorami) [9].

Międzypokoleniowa edukacja jest również formą edukacji gerontologicznej, niezwykle potrzebnej w erze globalizacji starzenia się. „Edukacja gerontologiczna” - jak określił Adam A. Zych - to nauczanie gerontologii, edukowanie do starości wszystkich pokoleń. Autor ten edukację gerontologiczną ujął jako jedną z subdyscyplin szczegółowych geragogiki, obok gerontologii edukacyjnej (tj. uczenia się w późniejszych okresach życia) i pedagogiki profilaktyki gerontologicznej (inaczej geragogiki prewencyjnej)[10]. Taką interpretację pojęcia „edukacja gerontologiczna” przyjęto w niniejszym artykule. Przy czym należy podkreślić, w związku z postępującym starzeniem się współczesnych społeczeństw, bardzo istotna jest edukacja gerontologiczna całego społeczeństwa, wszystkich grup wiekowych, a zwłaszcza osób w okresie przedemerytalnym oraz osób, które są już na emeryturze.

Integracja międzypokoleniowa a edukacja międzypokoleniowa – jak zdefiniować te terminy? Jakie są możliwości realizacji edukacji oraz integracji międzypokoleniowej? Jakie korzyści wynikają z edukacji międzypokoleniowej oraz integracji międzypokoleniowej? Jakie zasady powinno się przestrzegać podejmując się działań mających na celu realizację edukacji międzypokoleniowej? Te pytania wyznaczają zawartość treściową podjętych refleksji.

Kontekst teoretyczny rozważań, oparty głównie na zagadnieniach z zakresu geragogiki (tj. pedagogiki starości), zostanie wzbogacony własnymi doświadczeniami i obserwacjami autorki, wynikającymi z uczestnictwa

w 2012 i 2013 roku w tworzeniu koncepcji i realizowaniu działań w ramach projektu „Międzypokoleniowa Akademia Aktywności – Doświadczenia Łączą Pokolenia” oraz działań o charakterze integracyjno-educacyjnym podejmowanych w ramach działalności studenckiego Koła Naukowego Geragogów, funkcjonującego przy Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (którego autorka artykułu jest opiekunem naukowym), a także ustaleń wynikających z ewaluacji zajęć edukacyjnych przeprowadzonych w 2013 roku przez studentów UWM w Olsztynie z seniorami, w ramach realizacji przedmiotu „Pedagogika starości”.

Celem pracy jest ukazanie integracji i edukacji międzypokoleniowej jako istotnych wyzwań we współczesnej gerontologii.

Integracja, integracja społeczna, integracja międzypokoleniowa a edukacja międzypokoleniowa – konotacje definicyjne oraz możliwości realizacji

W ujęciu słownikowym **integracja** oznacza „proces integrowania się, tworzenia się całości z drobnych części; scalenie; scalanie” [11]. Grzegorz Grzybek interpretuje **integrację społeczną** jako „proces scalania elementów składowych społeczności” [12]. Zdaniem Mikołaja Winiarskiego o integracji społecznej świadczy: „spójność, zgodność wewnętrzna, zdolność do trwania, normalnego funkcjonowania, a także do rozwoju” [13].

Odróżnia się integrację społeczną od integracji kulturowej. Do integracji społecznej odnoszą się następujące rodzaje integracji:

- integracja normatywna – przejawia się w zgodności zachowania członków społeczności z systemem wartości i normami zachowań danej społeczności;
- integracja funkcjonalna – to zgodność postępowania osób, grup lub instytucji z wyznaczonymi przez daną społeczność rolami społecznymi;
- integracja komunikatywna – wyraża się w sprawnej i ciągłej wymianie informacji między osobami, grupami, instytucjami danej społeczności.

Natomiast integracja kulturowa dotyczy systemu kultury [13].

Szczególным rodzajem integracji jest **integracja międzypokoleniowa**, którą niewątpliwie można postrzegać jako składnik integracji społecznej. Anna Podemska-Kałuża integrację międzypokoleniową definiuje jako „dążenie do ograniczania i znoszenia barier między przedstawicielami różnych generacji oraz poszukiwanie założeń dla całościowego modelu kształtowania zasad

współistnienia oraz współpracy” osób należących do różnych pokoleń [14].

Integracji społecznej służy edukacja międzypokoleniowa. **Edukacja międzypokoleniowa** to wzajemne uczenie się osób należących do różnych generacji. Ta forma edukacji obejmuje m.in. wspólne uczenie się, uczenie się od siebie wzajemnie, uczenie się o sobie wzajemnie, uczenie się przez kontakty i relacje międzypokoleniowe. Edukacja międzypokoleniowa może przyjąć różnorodne formy, sformalizowane i niesformalizowane, cykliczne, systematyczne i spontaniczne. Ten rodzaj edukacji ma miejsce w ramach relacji międzypokoleniowych przebiegających w środowisku rodzinnym, sąsiedzkim, przyjacielskim, koleżeńskim, na terenie zakładu pracy (np. na uczelni wyższej w relacjach mistrz-uczeń) itp. Edukacja międzypokoleniowa jest realizowana również w trakcie przedsięwzięć podejmowanych wspólnie przez osoby należące do różnych generacji (np. wolontariat międzypokoleniowy).

W Polsce jest coraz więcej specjalnie zaprojektowanych formy edukacji międzypokoleniowej (m.in. są to spotkania integracyjne, wspólne lektury, zajęcia teatralne, plastyczne, komputerowe, warsztaty kulinarne, artystyczne, majsterkowanie, imprezy kulturalne, turystyczne, edukacja regionalna). Te sformalizowane działania mają miejsce w przedszkolach oraz szkołach wszystkich szczebli. 29 kwietnia obchodzony jest Europejski Dzień Solidarności Międzypokoleniowej (ustalony przez Komisję Europejską w 2009 r.), w ramach którego organizowane są spotkania międzypokoleniowe w szkołach. Przy uczelniach wyższych powstają międzypokoleniowe formy edukacyjne, np. w marcu 2013 r. powstał Uniwersytet Międzypokoleniowy „Omega” w Kujawsko-Pomorskiej Szkole Wyższej w Bydgoszczy; w kwietniu 2014 r. powstał Uniwersytet Międzypokoleniowy przy Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, na terenie tej uczelni funkcjonuje też Koło Naukowe Geragogów (organizujące spotkania integracyjno-educacyjne dla seniorów oraz międzypokoleniowe konferencje i seminaria naukowe związane z problematyką gerontologiczną).

Do wzrostu liczby sformalizowanych inicjatyw o charakterze edukacji międzypokoleniowej w Polsce przyczyniło się zapewne m.in. kształtowanie i realizowanie polityki senioralnej w naszym kraju oraz działania podejmowane w 2012 roku w ramach Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej, a także stworzenie wielu możliwości podejmowania działań na rzecz seniorów finansowanych w ramach projektów (np. z Europejskiego Funduszu Społecznego).

Przykładem formalnej edukacji międzypokoleniowej były działania podejmowane w ramach projektu zatytu-

lowanego „Międzypokoleniowa Akademia Aktywności – Doświadczenia Łączą Pokolenia”. Projekt ten otrzymał – na podstawie decyzji Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej – dofinansowanie z Rządowego Programu na Rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych (ASOS) na lata 2012-2013. Akademia powstała przy Szkole Podstawowej nr 3 w Olsztynie. Zajęcia o charakterze edukacji międzypokoleniowej były realizowane przez członków Stowarzyszenie „Trójka”, funkcjonującego przy szkole, a dokładniej przez nauczycielki z klas edukacji wczesnoszkolnej oraz przez autorkę niniejszego artykułu. Słuchaczami Akademii były osoby, które ukończyły 60 rok życia oraz uczniowie szkoły podstawowej w wieku od 6 do 12 roku życia. W projekcie brali też udział, na zasadach wolontariatu, rodzice uczniów oraz studenci Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Głównym celem projektu było pobudzenie osób starszych do aktywności społecznej oraz wzmocnienie integracji wewnątrz i międzypokoleniowej. Formy realizacji celów obejmowały cykliczne spotkania sobotnie o charakterze integracyjno-edukacyjnym. Zajęcia rozpoczynały się równoległe odrębnie dla każdej grupy wiekowej, tj. wykładami dla osób w fazie późnej dorosłości (dotyczącymi różnych form aktywności) oraz zajęciami ruchowymi dla dzieci. Następnie odbywały się międzypokoleniowe zajęcia warsztatowe (w tym m.in. kulinarne, muzyczne, plastyczne, teatralne, literackie, ruchowe), wymagające współdziałania dzieci i seniorów, spotkania kończyły się zawsze prezentacją wspólnych prac wykonanych podczas warsztatów. Oprócz sobotnich zajęć o charakterze edukacyjnym uczestnicy wychodzili na imprezy kulturalne (np. na spektakle teatralne, koncerty w filharmonii) oraz brali udział w imprezach turystycznych (m.in. przebywali w gospodarstwie agroturystycznym, gdzie odbyło się ognisko, przejażdżki bryczką konną oraz zabawa taneczna z kapelą ludową).

Korzyści wynikające z uczestnictwa w edukacji międzypokoleniowej [15]

Pozytywne efekty edukacji międzypokoleniowej mają wymiar indywidualny i społeczny. W wymiarze indywidualnym korzyści uzyskują wszyscy uczestnicy tej formy edukacji, bez względu na liczbę przeżytych lat. Poczyniona przez autorkę artykułu analiza danych empirycznych uzyskanych dzięki obserwacji uczestniczącej prowadzonej podczas wykładów z uczestnikami omawianego Projektu oraz podczas swobodnych spotkań i analiza rozmów przeprowadzanych w trakcie zajęć warsztatowych, wyjść kulturalnych i wspólnych imprez turystycznych, a także wyniki dwóch ankiet przepro-

wadzonych wśród słuchaczy Akademii oraz analiza swobodnych wypowiedzi pisemnych uczestników upoważniają do stwierdzenia, iż zarówno dzieci, jak i osoby w późnej dorosłości odnoszą wiele korzyści z uczestnictwa w Akademii.

Jako wprowadzające w zagadnienie korzyści wynikających z uczestnictwa w edukacji międzypokoleniowej niech posłużą następujące swobodne wypowiedzi pisemne uczestników Międzypokoleniowej Akademii Aktywności (MAA):

„Uczestnictwo w Międzypokoleniowej Akademii Aktywności przyniosło mi wiele pozytywnych doznań. Poznałam nowe osoby, powiększyło się grono moich koleżanek. Mamy wiele wspólnych zainteresowań, potrafimy współpracować w grupie i tworzyć nowe projekty. Praca z dziećmi pokazała mi, jak bardzo są twórcze, jak wiele mają wspaniałych pomysłów, jak otwarte są na świat. Mogę śmiało powiedzieć, że w chwili obecnej tworzymy wszyscy wspaniałą grupę, która wspiera się wzajemnie w swoich działaniach, umie też razem bawić się, śpiewać, tańczyć. Prawie na wszystkich twarzach odnajduję uśmiech. Bardzo dużo korzystam z wykładów, są ciekawe, dowiedziałam się wiele i poznałam nowe możliwości spędzania wolnego czasu, dbania o zdrowie i kondycję” (Krystyna, seniorka);

„Jako wolontariuszka miałam ogromną przyjemność spędzać czas z seniorami, dziećmi i Paniami prowadzącymi spotkania od stycznia do końca maja. Mimo tego, że zajęcia odbywały się w soboty i trwały do południa z miłą chęcią brałam udział i pomagałam w przygotowaniu zajęć praktycznych, poczęstunku czy przygotowywaniu wystawy prac. Każde zajęcia były interesujące i pozwalały seniorom spędzać czas wolny z dziećmi w zasadzie je mogąc poznać z innej strony. Czarujące było to, że dzieciaki uczyły się przydatnych rzeczy i mogły czerpać inspiracje i korzystać z doświadczenia osób starszych. Natomiast seniorzy byli zachęceni do aktywności i uczestnictwa w zajęciach ruchowych, zabaw czy tańcu. Na każdym spotkaniu można było zaobserwować życzliwość i optymizm nie tylko seniorów czy dzieci, ale też nauczycielek, które całe serce wkładały w przeprowadzenie zajęć. Oprócz zajęć praktycznych, które bardziej dotyczyły moich zobowiązań, seniorzy mogli pogłębić swoją wiedzę czy podzielić się swoimi pragnieniami. Niezwykle ciepła atmosfera sprawiła, że seniorzy spotykają się poza MAA a przede wszystkim lubią swoje towarzystwo. Mogą podzielić się swoimi problemami, bolączkami czy innymi sprawami, które ich nurtują. Z całą pewnością mogę stwierdzić, że te zajęcia otworzyły tych ludzi, zintegrowały ich, pozwoliły spędzać czas z młodszym pokoleniem, a także przekazy-

wać im swoje doświadczenie” (Danuta, studentka UWM w Olsztynie).

Z analizy ankiet wynika, iż zarówno seniorzy, jak i dzieci byli zadowoleni z udziału w przedsięwzięciu, w którym istnieje współdziałanie dorosłych i dzieci, odnieśli satysfakcję z podejmowanych w czasie zajęć działań, uważali, że nabyli nową wiedzę, umiejętności, zdobyli doświadczenie. Osoby starsze miały odczucie, że dzięki Akademii poszerzył się krąg ich znajomych, dostrzegały korzyści płynące z integracji i solidarności międzypokoleniowej. Zajęcia integracyjno-edukacyjne wyzwoliły też u osób starszych większą chęć przejawiania różnorodnych form aktywności życiowej. Seniorzy byli zainteresowani zwłaszcza podejmowaniem aktywności rekreacyjno-turystycznej i ruchowej, aktywności umysłowo-edukacyjnej oraz aktywności kulturalnej, społecznej i artystycznej. O tym, że wzrosły ich motywacje do przejawiania aktywnego stylu życia świadczy też m.in. fakt, iż niektórzy z nich angażowali się w dodatkowe przedsięwzięcia (np. ramach działań wolontariackich przygotowali atrakcje zatytułowane „Namiot w Stylu Retro” podczas Olsztyńskich Dni Rodziny) oraz brali udział z własnej inicjatywy w innych zajęciach edukacyjnych (dwie Panie – jako reprezentantki Akademii – wygłosiły referaty podczas Ogólnopolskiego Seminarium Naukowego organizowanego przez Koło Naukowe Geragogów oraz dwa inne koła naukowe działające na Wydziale Nauk Społecznych UWM w Olsztynie, zatytułowanego „Późna dorosłość – tematy tabu”). Wszyscy ankietowani seniorzy dostrzegali zalety spotkań międzypokoleniowych, które odbyły się w ramach Akademii. Ich zdaniem, w odniesieniu do dzieci jest to: nauka współpracy w zróżnicowanym wiekowo zespole, rozbudzenie zainteresowań, dzieci uczą się wiele od starszych osób, nawiązują bliskie kontakty ze starszymi, dzieci uczą się szacunku dla starszych, jest integracja międzypokoleniowa. Natomiast ankietowani seniorzy wskazali w odniesieniu do osób dorosłych następujące zalety zajęć międzypokoleniowych: wymiana doświadczeń i wiedzy, poglądów, ciekawe informacje o różnych formach aktywności, o wymiarach życia, o których zazwyczaj się nie myśli np. terapeutyczne oddziaływanie przyrody, nowe znajomości, wspólne działanie, pozytywne emocje, mile spędzonych czas, nowe pomysły na zagospodarowanie czasu oraz na życie w fazie starości, a także uświadomienie sobie, że w późnej dorosłości można doskonale bawić się z dziećmi w różnym wieku, nawiązywać z nimi dialog, przypominać sobie swoje dzieciństwo. Analiza pozostałych danych wskazuje, że dzieci stają się bardziej odważne w kontaktach z osobami starszymi, podziwiają wiedzę i umiejętności seniorów. Z kolei osoby starsze czują się potrzebne oso-

bom z młodszych pokoleń, przypominają sobie własne zasoby (wiedzę na określone tematy, umiejętności, zainteresowania i pasje, predyspozycje i zdolności), czują się doceniane, częściej wychodzą z domu i robią więcej dla siebie, mają też większą radość życia, więcej sił vitalnych. Warto dodać, iż korzyści edukacji międzypokoleniowej odnoszą też wolontariusze (gimnazjaliści, studenci, rodzice dzieci biorących udział w Akademii) oraz prowadzący zajęcia, którzy – jak twierdzili – z przyjemnością uczestniczą w kolejnych zajęciach, doceniając zwłaszcza wiedzę i umiejętności wszystkich uczestników oraz kulturę osobistą osób starszych. Kontakt z międzypokoleniową grupą jest też doskonałym źródłem inspiracji edukacyjnych oraz naukowych dla osób prowadzących zajęcia.

Podsumowując treści dotyczące efektów edukacji międzypokoleniowej w wymiarze indywidualnym, warto podkreślić, iż ta forma edukacji przyczynia się do: ukazania lub odkrycia potencjału możliwości osób w różnym wieku (starsi i młodszy mogą dzielić się swoimi doświadczeniami życiowymi, wiedzą i umiejętnościami); lepszego zrozumienia potrzeb osób z danego pokolenia oraz zaspokojenia potrzeb społecznych młodszych i starszych (m.in. potrzeby uznania, potrzeby bycia potrzebnym); aktywizacji osób w każdym wieku w różnych sferach życia; nabycia nawyku racjonalnego spędzania czasu wolnego; poszerzenia horyzontów myślowych; wyrobienia umiejętności postrzegania zjawisk z różnych perspektyw; nabycia wiedzy i umiejętności z wielu dziedzin, w tym także z zakresu edukacji gerontologicznej; nabycia umiejętności samorządowych, komunikacyjnych, integracyjnych, organizacyjnych. Wszystko to ułatwia niewątpliwie osiągnięcie dobrej jakości życia przez wszystkich uczestników tej edukacji, bez względu na ich wiek.

W wymiarze społecznym, w aspekcie dialogu międzypokoleniowego, dzięki zajęciom o charakterze edukacji międzypokoleniowej dochodzi do lepszego wzajemnego poznania się osób reprezentujących różne pokolenia, zrozumienia między osobami w różnym wieku; kształtowania korzystnych relacji międzygeneracyjnych, opartych na integracji i solidarności, a w efekcie do wzrostu integracji społecznej i międzypokoleniowej solidarności. Edukacja międzypokoleniowa przyczynia się też do zmiany negatywnych stereotypów dotyczących różnych grup wiekowych, promowania pozytywnego wizerunku osób należących do różnych pokoleń; kształtowania pozytywnych postaw wobec osób w różnym wieku; propagowania postrzegania różnych faz życia jako naturalnych etapów życia człowieka; zapobiegania marginalizacji społecznej; promowania samodzielności osób będących w różnym wieku, ich aktywności i odpowie-

działności za samego siebie i jakość własnego życia; propagowania dostrzegania zasobów tkwiących w danym człowieku, bez względu na jego wiek.

Zasady realizacji edukacji międzypokoleniowej

Edukacja międzypokoleniowa najczęściej odbywa się swobodnie. Jednak, jeśli podejmujemy się realizacji sformalizowanej edukacji międzypokoleniowej, to powinniśmy przestrzegać odpowiednie zasady. Zasady te są w zasadzie zgodne z zasadami obowiązującymi w pracy z grupą. Pamiętać jednak należy, iż w przypadku edukacji międzypokoleniowej jest to grupa osób w różnym wieku, stanowiąca zbiorowość znacznie zróżnicowaną, nie tylko pod względem wieku, ale i posiadanej wiedzy, umiejętności, doświadczeń, przejawianych przyzwyczajzeń, nawyków, wyznawanych wartości czy stopnia sprawności fizycznej i umysłowej.

Podstawową zasadą realizacji edukacji międzypokoleniowej jest zadbanie o właściwą komunikację interpersonalną, w tym należy stworzyć warunki, by uczestnicy mogli nawiązać dialog międzypokoleniowy, oparty na zrozumieniu, tolerancji, życzliwości. Trzeba także zainspirować członków różnych pokoleń do podejmowania współpracy w ramach wspólnie projektowanych i realizowanych działań. By ułatwić komunikację interpersonalną warto na pierwszym międzypokoleniowym spotkaniu ustalić ze wszystkimi uczestnikami zajęć zasady, jakie będą przestrzegane podczas spotkań.

Wszelkie działania o charakterze edukacji międzypokoleniowej powinny rozpocząć się od ustalenia zasobów tkwiących w osobach reprezentujących różne pokolenia. Warto opracować tzw. „bank informacji”, zawierający dane na temat uczestników zajęć (ich wiedzy, umiejętności, zainteresowań, pasji, zdolności). Jednocześnie należy także pozyskać informacje dotyczące oczekiwań i potrzeb uczestników spotkań.

Niezwykle ważne jest także zadbanie o wzajemne poznanie się wszystkich uczestników zajęć. Tu można wykorzystać propozycje zajęć z zakresu pedagogiki zabawy. Aktywność zabawowa przynosi wiele pozytywnych efektów osobom w różnym wieku, w tym ułatwia zapoznanie się ze wszystkimi uczestnikami.

Tematyka zajęć oferowana różnym pokoleniom powinna być interesująca zarówno dla młodszych, jak i starszych. Należy zadbać o to, by każdy uczestnik mógł aktywnie uczestniczyć w spotkaniu. Warto tak zaprojektować scenariusze wszystkich zajęć, by umożliwić każdej osobie zaprezentowanie własnych zasobów. Znacznym ułatwieniem realizacji tej zasady jest prze-

prowadzenie wcześniej szczegółowej diagnozy potrzeb, oczekiwań i możliwości uczestników zajęć.

Zajęcia o charakterze edukacji międzypokoleniowej powinny zostać poddane ewaluacji przez każdego uczestnika zajęć. Warto uwzględnić co się uczestnikom podobało a co nie uzyskało ich akceptacji, jakie walory zajęć międzypokoleniowych dostrzegają adresaci zajęć oraz co ich zdaniem należy zmodyfikować oraz w jaki sposób można udoskonalić zajęcia.

Wnioski i postulaty końcowe

Aby reprezentanci różnych pokoleń mogli rozwijać się przez całe życie, wzajemnie się potrzebują, co wynika z potrzeby integrowania i wykorzystywania zasobów tkwiących w osobach należących do różnych pokoleń. Jak wynika z przedstawionych treści, istnieje wiele różnorodnych korzyści wynikających z uczestnictwa w edukacji międzypokoleniowej, które odnoszą przedstawiciele wszystkich pokoleń, w efekcie przyczyniających się do wzbogacania każdego uczestnika tej edukacji, bez względu na wiek. Edukacja ta przynosi też pozytywne efekty w aspekcie społecznym, zwłaszcza służy integracji i solidarności międzypokoleniowej, przyczyniając się tym samym do popularyzacji i wdrażania postulowanej od przełomu XX i XXI wieku idei „Społeczeństwa dla wszystkich kategorii wieku” (w myśl tej idei potrzeby osób należących do wszystkich grup wiekowych są na równi ważne) [16]. Dlatego też należy popularyzować ideę edukacji międzypokoleniowej, podkreślać walory tej edukacji oraz realizować jak najwięcej różnorodnych formy edukacji międzypokoleniowej w ramach działań instytucji i organizacji należących do wszystkich obszarów życia społecznego, zwłaszcza do sfery nauki, kultury, rekreacji oraz turystyki. Edukacja międzypokoleniowa może być także realizowana w ramach życia religijnego i wiążących się z nim praktyk religijnych.

Reasumując, z punktu widzenia geragogiki, warto na koniec, postawić główny postulat, by w polityce senioralnej, zarówno na szczeblu krajowym, jak i regionalnym, zwrócić większą uwagę na to, by tworzyć warunki umożliwiające kształtowanie się takiej przestrzeni społecznej, która ułatwi podejmowanie wielu form edukacji międzypokoleniowej.

Konflikt interesów

Brak.

Piśmiennictwo

1. Woźniak Z. Solidarność międzypokoleniowa w starzejącym się świecie – perspektywy i zagrożenia. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Rok LXXIV, 2012; 3: 54, 56 i inne.
2. Szukalski P., Solidarność pokoleń. Dylematy relacji międzypokoleniowych. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego. Łódź 2012: 59.
3. Woźniak Z. Solidarność międzypokoleniowa w starzejącym się świecie – perspektywy i zagrożenia. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Rok LXXIV, 2012; 3: 54, 56 i inne.
4. Informacje o roku tematycznym. 2012 – Europejski Rok Aktywności Osób starszych i Solidarności Międzypokoleniowej, <http://europa.eu/ey2012/ey2012main.jsp?langld=pl?&catld=971> (dostęp 30.09.2012)
5. Leszczyńska-Rejchert A. Człowiek starszy i jego wspomaganie - w stronę pedagogiki starości. Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Olsztyn 2010: 27.
6. Leszczyńska-Rejchert A. Człowiek starszy i jego wspomaganie - w stronę pedagogiki starości. Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Olsztyn 2010: 27-28.
7. Zych A.A. Człowiek wobec starości. Szkice z gerontologii społecznej. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1999: 18.
8. Leszczyńska-Rejchert A., Człowiek starszy i jego wspomaganie - w stronę pedagogiki starości. Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Olsztyn 2010: 32-38.
9. Szarota Z. Specyfika pracy socjalnej z seniorami - wybrane aspekty. W: Kijak R. J., Szarota Z. Starość. Między diagnozą a działaniem. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich. Warszawa 2013: 48.
10. Zych A.A. Człowiek wobec starości. Szkice z gerontologii społecznej. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1999: 19-21; Zych A.A., Geragogika koniecznością nadchodzących czasów, „Edukacja. Studia. Badania. Innowacje” 1990; 1: 76.
11. Mały słownik języka polskiego. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1997: 267.
12. Grzybek G. Integracja pokoleń w perspektywie filozoficznej. W: Bugajska B. (red.). Młodość i starość. Integracja pokoleń. Wyd. ZAPOL, Szczecin 2010: 25.
13. Winiarski M. Integracja społeczna. W: Lalak D. i Pileh T. (red.). Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej. Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 1999: 109.
14. Podemska-Kałuża A. Integracja międzypokoleniowa w nowoczesnych podręcznikach do nauczania języka polskiego. W: Młodość i starość. Integracja pokoleń. Wyd. ZAPOL. Szczecin 2010: 253-254.
15. Leszczyńska-Rejchert A., Activation of Seniors through Intergenerational Education Situation. W: Stawiak-Ososińska M., Chrost S. (red.). Education and Activation of Elderly People in Europe. Wyd. Agencja Reklamowa TOP-Drukarnia Cyfrowa. Kielce 2014: 183-188.
16. Woźniak Z. Solidarność międzypokoleniowa w starzejącym się świecie – perspektywy i zagrożenia. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Rok LXXIV, 2012; 3: 58.